

Kerekasztal-beszélgetés Kokas Klára életművéről, a jövő lehetséges irányairól, kutatási területeiről és a műhelyekről

Az életmű értékelése, méltatása Kokas Klára 80. születésnapja alkalmából 2009-ben elkezdődött. Most, a halála utáni légkörben felmerül a hogyan tovább kérdése, a jövő lehetséges iránya. Hogyan illeszthetők pedagógiájának fontos alapvetései a mai magyar pedagógiai gondolkodásba, intézményrendszerbe? Vajon a 21. század elejére nyitottakká váltunk-e az ő tanítására? Felfogjuk-e a jelentőségét a személyes figyelemnek a tanítási-tanulási folyamatban, a kreativitásról, az innovációról szóló megfigyeléseinek, a korai fejlesztés szükségességének? A beszélgetés résztvevői ezekre a kérdésekre keresnek választ.

A beszélgetés a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen készült 2010. június 8-án Deszpot Gabriella művészetpedagógus, főiskolai docens (ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar), Garamszegi Valéria tanító (Zebegényi Szőnyi István Általános Iskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény), Hollós Máté zeneszerző (a Hungaroton vezérigazgatója, a Magyar Zeneszerzők Egyesületének elnöke), Nemes László Norbert igazgató (Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, Kodály Intézet), Pállay József művész-tanár (Budai Nagy Antal Gimnázium), Pásztor Zsuzsa egyetemi oktató (Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem és Eötvös Loránd Tudományegyetem), Urbánné Varga Katalin adjunktus (ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar) részvételével. A moderátor Tóth Teréz volt.

Kokas Klára tudása a gyermekekről, a kreativitásról jóval megelőzte a korát: ez a tudás egy olyan időszakban született, amikor Magyarországon nem volt értő-befogadó közege, ezért a nyugati világban talált igazán lehetőséget a kibontakozásra. Vajon a 21. század elejére nyitottá váltunk az ő tanítására? Felfogjuk-e a jelentőségét a személyes figyelemnek a tanítási-tanulási folyamatban, a kreativitásról, az innovációról szóló megfigyeléseinek, a korai fejlesztés szükségességének. Kokas Klára mindig hangsúlyozta, hogy a nyolcvanas években a szülők már neki drukoltak, s kiálltak mellette, hozták a gyerekeket a foglalkozásokra.

PÁSZTOR ZSUZSA: Harminc évvel ezelőtt kaptam az első felkérést Kokas Klárától, hogy elemzéseket készítsek a csoportjába járó gyerekek zenére improvizált mozgáskompozícióiról. Ez a korai tanulmányom a kecskeméti Kodály Szeminárium által megjelentetett füzetben látott napvilágot 1980-ban. Ekkor írtam le először, hogy a Kokas-pedagógia helye az általános oktatásban van mint a zenei nevelés alapozása és kiegészítése. Akkoriban ez az el-

képzés utópiának tűnt, és az is maradt egészen mostanáig. Kokas Klára zseniális felismerése a mozgással kísért zenehallgatás lélektani hatásáról és az erre felépített egyedülálló nevelési módszere harminc éven át mindvégig az oktatás perifériájára szorult. Kokas Klára meghalt, és mi csak most kezdjük felfogni munkájának jelentőségét. Ám még ma is leküzdhetetlennek tűnő akadályok nehezítik a Kokas-módszer iskolai adaptációját. Elképzelésem szerint elsőként az egyetemeknek kellene lépéseket tenniük ebben az ügyben, és választható tantárgyként akkreditálniuk kellene a Kokas-pedagógiát. Oktatói azok a pedagógusok lehetnének, akik Klára tanítványai voltak, majd évtizedeken át együtt dolgoztak vele, és ma is tanítanak az ország különböző pontjain működő műhelyekben, de ami a legfontosabb, tisztán megőrizték a Kokas-pedagógiát. Ezt azért szeretném kiemelni, mert tudjuk, hogy sokan használnak Kokas-elemeket a hatékonyabb tanulás-tanítás érdekében, de a legtöbben mindenféle mással ötvözik ezeket.

A Kokas-pedagógia a felsőfokú képzés nyomán bekerülhet a közoktatás rendszerébe. Helyet kaphat az általános iskolai ének-zene oktatásban, valamint a napközis munkában. Beiktatható még az óvodai foglalkozásokba, itt viszonylag könnyen lehet időt találni erre. Fontos helye lenne a középiskolában, ahol manapság meglehetősen nehéz a hagyományos ének-zene oktatást megvalósítani a tanulók elutasítása miatt. A kételkedőknek számos jó példa adhat bátorítást a Kokas-tanítványok gyakorlatából. Pár évvel ezelőtti felejthetetlen élményem egy osztálynyi kezelhetetlennek ismert kamasz fiú katartikus mozgásimprovizációja Bartók *Szeretők táncol* című darabjára. Biztos vagyok benne, hogy elhivatott, tehetséges emberek a középiskolás fiatalok számára is meg tudják nyitni a mozgásos zenei megközelítés útját. Ehhez viszont, ahogy említettem, a felsőoktatáson keresztül nyílik lehetőség.

PÁLLAY JÓZSEF: Kezdetben, a nyolcvanas évek közepétől valóban utópiának tűnt, hogy a Kokas-pedagógia bekerüljön az oktatásba. Az iskolák máig a tananyag szorításában léteznek, de ezen belül viszonylagos szabadságot kaptak a kollégák, amivel számolhatunk. A XXII. kerületben elindult egy kísérlet, Bolyki Krisztinával megalapítottuk a Budafoki Kokas-műhelyt. Igyekszünk alulról építkezve eredményeket elérni, megpróbáljuk bemutatni a kerületben dolgozó kollégáknak, hogyan működik a Kokas-pedagógia a gyakorlatban. Nyílt napokat tartunk óvodáknak, iskoláknak, s azok a kollégák, akik késztetést éreznek, részt vehetnek a Klára által alapított akkreditált pedagógusképzésen. Nagy segítség lenne, ha később egyetemi, főiskolai Kokas-képzés keretében tudnák fejleszteni ismereteiket, képességeiket.

URBÁNNÉ VARGA KATALIN: Az ELTE Gyógypedagógiai Karán tanítok, s örömmel jelenthetem, hogy a felsőoktatásban, jelesül nálunk már megtörténtek az első lépések a Kokas-módszer megismertetésére. A rendszerváltozás után a főiskolai karon lezajlott tantervi reform keretében, a terápiás szemlélet terjedésével lehetőség nyílt arra, hogy a jövőendő gyógypedagógusok saját élményen keresztül betekintést nyerjenek a Kokas-módszerbe, s kicsit megtapasztalják, mit üzen, mit szeretne elérni az a szemlélet, megközelítési

mód, amelyet Klára képviselt. Ha a felsőoktatásba akarjuk integrálni a Kokas-pedagógiát, tapasztalataim szerint néhány problémával szembesülnünk kell. A hallgatók többsége fél a zenéléstől, nem érzi annak jelentőségét legalábbis iskolai keretek között, és nem mer hangot adni, énekelni. A „terápiás” szemléletű zeneoktatás során – melyet kollégáimmal célként tűztünk magunk elé – mi, zenetanárok azt tapasztaltuk, ahhoz, hogy a leendő gyógypedagógusok a gyerekek elé merjenek állni, és hangot adjanak, először a bennük lévő gátlásokat kell oldani, a zenéhez való viszonyulásukat kell pozitívvá hangolni. Ehhez alakítottuk a tantárgyakat, igazítottuk azok szemléletét.

A másik nehézséget szintén a belső gátlás okozza: a felnőtt hallgatók többsége nem mer felállni és spontán mozogni önmaga (!) és mások előtt. A gyerekeknek ez nem nehéz, ők átélik a zenét, fantáziával dolgoznak vele, és hozzá tudják kapcsolni a mozgást. A felnőttek, akiknek a felettes énjük működik, és esetleg nem a megszokott közeg és társak veszik körül őket, már nehezen hangolódnak erre. Amikor még a Kokas-tanfolyamra jártam, akkor is tapasztaltam ezt részt vevő kollégák viselkedésében, a velük való beszélgetés során: a felnőtteknek jóval nehezebb elérni azt a teljes belső szabadságot, amely egy gyerekben még megvan. Klára szerint nemcsak a teljes figyelem képességét irtjuk ki a gyerekből, hanem a belső szabadságot is. Ezt nagyon nehéz megtalálni, s bizony Kokas Klárán kívül kellett hozzá a „másik oldal résztvevői” is, akik képesek voltak fogadni ezt a lehetőséget, és élni is tudtak vele. Ezért én nem a módszer taníthatóságánál kezdeném, hanem a szakemberjelölt belső szabadsága megszületésének elősegítésénél. Szerintem ez a kulcs, s ezt mindenki csak az önmagával való munkán keresztül érheti el, amihez például a képzésben lehetne segítséget nyújtani. S miután nagyon fontos lenne, hogy Klára szellemi hagyatékát hiteles emberek közvetítsék, nem elég megtanulni a koncepció alapelveit, a zeneválasztás szempontjait stb. A belső szabadság – lásd Klára „zöld könyvének” (*A zene felemeli kezeimet...*) első lapjain az erről írtakat – elérése a legfontosabb, s egyben ez a kiindulási alap. Ha ez megvan, szinte magától jön az elfogadás, az érzékenység, az élményt előhívó kérdés megfogalmazása stb. Véleményem szerint ehhez a belső szabadsághoz saját élmény útján minden pedagógusnak el kellene jutnia, hiszen erre nemcsak Klára módszerének használatakor volna szükségünk. Képzelnék el, mi tudnánk-e olyan spontán, ugyanakkor mély átéléssel mozogni mások előtt is a zenére, mint ahogy Klára tudott? De biztosan elfogadóbb, nyitottabb, felszabadultabb pedagógusaink lennének, ha ilyen tapasztalatok érlelnék őket.

DESZPOT GABRIELLA: Az én szűkebb szakmám a vizuális kultúra és a média területe, Klárához 1987-ben jártam. Amit ott tanultam, azt próbáltam vidéki rajztanárként az óráimba beleszövegetni. A nyolcvanas évek alternatív, reformpedagógiai hulláma kedvező környezetet teremtett, bár ezzel nem akarom kisebbiteni Kokas Klára munkásságát: ő e nélkül is kidolgozta volna a módszerét. De azt mindenképp érdemes megjegyezni, hogy a légkör kedvező volt, hagyták, hogy csinálhassa. Ekkor is iskolán kívül működött. Egyetérték Katival, olyan személyiség tudja ezeket a módszertani elemeket működtetni, aki alkalmas erre. A módszert elemeiben meg lehet ismerni, de az még nem biztos, hogy

működik az adott közegben. Az alkalmas személyiségen kívül bizonyos érettség és nyitottság is kell hozzá. Az is lényeges elem Klára módszerében, hogy inkább informális közegben működik igazán. Egy iskolában kevés olyan pedagógus van, aki új szemmel tud nézni a gyerekekre, ezért elveszhet a lényeg, az, hogy ott új lehetőségeket, új szerepeket kap az illető, és nem a régi skatulyákban topog. Van egy inkognitórésze is a Kokas-foglalkozásoknak: más közegbe kerülök, nem ahol már leosztályoztak kettesre, hanem itt új alapokra rakhatom önmagammat és megítélésemet is. A gyermekközpontú, illetve alternatív iskolákban ez jól megvalósítható. Egy poroszos szemléletű intézményben is alkalmazhatom a Kokas-módszert, de ott valószínűbb, hogy a rendszer fel fogja őrölni.

Az életmű értékelése, méltatása tavaly, Kokas Klára 80. születésnapja alkalmából elkezdődött, most, a halála utáni légkörben felmerül a hogyan tovább kérdése, a jövő lehetséges iránya. Kérdés, hogyan illeszthetők a mai magyar pedagógiai gondolkodásba, intézményrendszerbe módszerének fontos alapvetései, melyek közül néhányat említek: ~ a teljes figyelem velünk született képesség, de fokozatosan elrontjuk (minket körülvevő zajokkal); ~ a teljesítmény kényszerétől, mámorától még meg nem mérgezett szabad gyermeki képzelet tud nyitottan szárnyalni, alkotni, újat létrehozni, a zene „üzenetét” befogadni, sőt alkotni belőle; ~ a kreativitás fejlesztéséhez a tanítónak nem nyesegetni, metszeni kell a gyerek lelkét, gondolkodásmódját, hanem ápolni a benne áramló szabad és teremtő képzeletet; ~ a kreativitás működésének feltételei között a teljes figyelem képességének és a nyitottságnak nagyobb szerepe van, mint a műveltségnek, intelligenciának; ~ ennek csúcsa az igazi együttműködés, az igazi csoportmunka: örömteli, gazdag, szeretetteljes, ez megmutatkozik a gyermekek közös táncában, alkotásaiban; ~ ebben a közegben létrejön az áram, kiválik az ötlet, megszületik a gondolat; ~ transzferhatások mutathatók ki a személyiségfejlődésben, különböző más képességek fejlesztésében.

NEMES LÁSZLÓ NORBERT: Úgy gondolom, a Kokas-pedagógia többféleképpen jelenhet meg a mindennapi pedagógiai gyakorlatban. Megjelenhet abban a formában, ahogyan Kokas Klára saját óráit didaktikailag felépítette (pl. névénekléstől az utolsó igazán bensőséges gyertyás jelenetig), de elképzelhető úgy is, s én inkább ezt látom a követendő útnak, hogy pedagógiájának alapelveit a pedagógus az adott helyzethez, körülményekhez, lehetőségekhez igazítva adaptálja. Csak néhányat említenék: teljes figyelem, csend, önkifejezés, kreativitás, nyitottság, elfogadás, tolerancia. A Kokas-pedagógia bizonyos alapelvei csodálatosan harmonizálnak Kodály Zoltán korszakos jelentőségű zenepedagógiai koncepciójával (a zenei nevelés fontossága a kisgyermekkortól kezdődően, a klasszikus remekművek és a népzene mint pedagógiai repertoár, éneklés, aktív befogadás, tapasztalat alapú pedagógia). Akkor miért nem talált még több követőre Klára az oktatáspolitikai irányítói és a zenepedagógia jeles képviselői között az elmúlt évtizedekben? Egyre többen töröm a fejem, hogy jelen körülményeink között valóban megvalósulhat-e az olyan típusú elmélyült zenei foglalkozás a közoktatás teljes spektrumában, mint amilyenre Kodály vagy Kokas Klára gondolt? Kialakítható-e egy olyan iskolai környezet, ahol nem

kell harcolni azért, hogy a *Kis éji zenét* meghallgatjuk-e vagy sem? Létrehozhatunk-e egy olyan iskolarendszert, amelynek jól körülhatárolható belső értékrendje van, és amellyel mindenki azonosul: az önkormányzati vezetőtől az iskolavezetőn, a teljes tanári karon át egyetértés van azzal kapcsolatban, hogy a zeneoktatás fontos, és az a szemlélet is fontos, amelyet a Kokas-pedagógia közvetít. Elképzelhető, hogy egy alternatív iskolahálózatban biztosabb és jobb körülményeket tudunk teremteni az ilyen típusú pedagógiai gyakorlatnak.

URBÁNNÉ VARGA KATALIN: Emlékeztetni szeretném mindnyájunkat Dobszay László könyvére, amely *Kodály után. Tűnődések a zenepedagógiáról* (1991) címmel a kecskeméti Kodály Intézet gondozásában jelent meg. A Kodály-koncepciót összefoglalva többek között felhívta a figyelmet arra, hogy a Kodály-módszer többek közt azért nem működött, illetve nem működik, mert a többi tantárgy képviselői nem tudják, miért érdemes és fontos a zenével foglalkozni, s ezzel az attitűddel tulajdonképpen akadályozzák is az ének-zene elfogadottságát. 2002-ben a Zeneakadémián szerveztük meg a Hang és Lélek című konferenciát, amely arra igyekezett felhívni a figyelmet, hogy a társadalom szempontjából roppant fontos a művészeti oktatás, hiszen mindazok a tulajdonságok, készségek, kompetenciák, amelyeket a gyerekek a zenetanulás során megszereznek, mind feltételei annak, hogy kreatív, önbizalommal rendelkező, kötelességtudó, megbízható, szakértő emberekké váljanak, és a társadalom hasznos tagjai legyenek. Utópisztikusnak érzem, hogy létrejöjjön egy ilyen mértékű egyetértés a zene fontosságáról. S azt is nehezen tudom elképzelni, hogy egy Kokas Klára pedagógiáját alkalmazó új – ugyanakkor Kodály elveire alapozó, hasonló szemléletű – iskolarendszert teremtsünk, amikor éppen most épül le az ének-zenei általánosiskola-hálózat, amely Kodályhoz kötődik.

GARAMSZEGI VALÉRIA: Nekem az a nagy szerencsém, hogy Klára első akkreditált tanfolyamán vehettem részt, s attól kezdve óvodában művelhettem ezt a „varázst”, hogy Pállay Józsefet idézzem. Majd az óvodásaimmal átkerültem az iskolába: így azok a gyerekek, akikkel az óvodában kezdtem a Kokas-módszert, most harmadikosok, s ők alkotják az iskola legjobb osztályát abban az értelemben, hogy nyugodtak, kiegyensúlyozottak, elfogadók, szeretik egymást, s ez látszik a tanulmányi eredményeiken is. A húsz gyerekből tíz kitűnő vagy jeles. Olyan szépen fejlődött a személyiségük, hogy öröm nézni. Ebben nagy szerepe van Klári pedagógiájának. Van remény, hogy lehet másképp csinálni. Igen, a kollégákat meg lehet „fertőzni”. Az óvodában ismét van egy óvónő, aki szívvel-lélekkel végzi az akkreditált Kokas-továbbképzést. Így újból el lehet kezdeni az alulról építkezést. Amikor átkerültem az iskolába, az igazgató is nyitott volt, azt mondta, hogy „oda teszed a Kokast, ahová tudod”. Az első két évben a technika, a rajz és a magyar tantárgyba fért (az éneket nem én tanítom). Ebben az évben jutottam oda, hogy a kollégák érdeklődni kezdtek. Meg kell találni az útját, hogyan vigyük tovább ezt a csodát, amit kaptunk. Klára rengeteg hallgatóját küldte el hozzánk, Zebegénybe, hogy nézzék

meg a foglalkozásainkat. Mindenki egyetértett abban, hogy nőtt a lelkesedésük, amikor a gyakorlatban látták a módszert. Nekünk, akik tanultuk, folytatnunk kell, s mindig lesznek olyanok, akik nyitottak és érdeklődők.

DESZPOT GABRIELLA: A belső képalkotási képesség óvodáskorban fontos életkori sajátosság, az ideovizualitás kora, és ez a szakasz sokáig fenntartható: érdemes lenne a Kokas-pedagógia longitudinális követéses dokumentálása óvodától kezdve. A jó dolog terjed, önmagát fogja szervezni. Minőségi tanúsítvánnyal ellátott bemutató helyek hálózatát kell működtetni, ahol minőségi Kokas-pedagógiát lehet látni. Ezt megfontolásra javasolnám az Agape Zene-életöröm Alapítvány kuratóriumának.

GARAMSZEGI VALÉRIA: Az élmény megmarad a gyerekekben. A szakkörökre bejöttek negyedikes gyerekek, akikkel még óvodáskorukban „kokasoztam”, s nem kellett semmit magyaráznom nekik, mindenre emlékeztek: névéneklésre, táncra, rajzolásra. A gyerekek kedvesek, szelídek, egészen más a lelkük! A Kokas-pedagógia legnagyobb eredményét az érzelmi nevelésben látom.

PÁLLAY JÓZSEF: Kezdetől fogva az a kérdés motoszkált bennünk (Klárában és a munkatársakban), hogy miképpen illeszthető be ez a pedagógia az iskolarendszerbe. Harcot kell vívnia annak, aki elkezd; ha a vezető melléje áll, akkor könnyebb a dolga, utána már csak a kollégákat kell megnyerni, először elég egy-két lelkes ember. Én a nagyon kis lépésekben tudok gondolkodni, mert nehéz azt a vasbeton monstrumot megmozdítani, melyet közoktatásnak nevezünk. Ha megteremtjük a lehetőségeket, még ki kell dolgozni a finansziális hátteret. Pályázati pénzeket is be lehet vonni, európai uniós alapokból. Továbbá meg kell oldani a módszer felügyeletét, kidolgozni a minőségbiztosítási rendszerét (mennyire autentikus az a módszer, amellyel a kolléga dolgozik). Kell ösztönző rendszer is, hogy az ember érezze, fontos, amit csinál.

Klára nemcsak a gyerekek kreativitását fejlesztette, hanem saját magát is. Elképesztő változásokon ment keresztül. Ezt abból lehetett látni, amit csinált. Dobogókőn, a balatoni vitorlázásain és a görögországi elvonulásain ezzel foglalkozott, és töltődött. Írt, és közben feltöltődött. A Kokas-pedagógiával foglalkozó kollégáknak keresztül kell menniük ezen a fejlődésen. Ezt rutinból nem lehet és nem szabad csinálni! Amit Klára létrehozott és művelt, az a pedagógia művészi szintje. Aki ezt csinálja, önmagát kell művészi szintre fejlesztenie, át kell lépnie abba a tartományba, ahol már alkotni lehet! Nagy veszély a középszerűség, mert az iskolákban a szabályost értékelik, ami egy kicsit is eltér, az furcsa, és kivetik maguk közül. A transzferhatások kérdése szintén nagyon fontos. Erre lehetne objektív mérési rendszert kidolgozni, s alkalmazni olyan csoportoknál, amelyek óvodától felmenő rendszerben működnek. Természetesen erre volt már példa. Tudjuk, hogy a Kokas-módszer transzferhatásai kimutathatók a matematikai logika, az empátia, a tolerancia területén. Ha a pedagógia formanyelvén szólunk, akkor talán több embert lehet megnyerni az ügynek.

PÁSZTOR ZSUZSA: A hetvenes években éppen Klára kezdeményezésére indult el a Barkóczi Ilona és Pléh Csaba nevéhez fűződő vizsgálat, amely a hagyományos, Kodály-elvű iskolai énekoktatás transzferhatásait vizsgálta. Most is lehetne egy olyan longitudinális vizsgálatot elindítani, esetleg európai uniós források segítségével, amely óvodáskortól tízéves korig vizsgálná a Kokas-módszer transzferhatásait.

Kokas-műhelyek országsszerte működnek, több száz Kokas-tanítvány tanult Klára akkreditált pedagógus-továbbképző tanfolyamain. A Kokas-féle komplex művészeti nevelés, művészetpedagógia Deszpot Gabriella által is leírt főbb pillérei meghatározhatók, elsajátíthatók, szabályszerűségük világos, betartható. Mégis felmerül, vajon tanítható/tanulható/fejleszhető-e a teljes figyelemmel megvalósított zenébe merülés, a befogadás élménye, amely aktív szabad mozgásos átváltozásokhoz, a gyermekek teremtő képzelete által létrehozott narrációkhoz, illetve vizuális alkotásokhoz vezethet. Milyen módon érdemes értelmezni a képzelet alkotásait? Tudományos módon interpretálhatók, vagy a művész, a beleérző-befogadó-alkotó hozza létre a hiteles értelmezéseket, amikor egy zenére létrejön egy gyermeki alkotás, illetve élmény akár mozgásos, akár narratív, akár vizuális? Mindkettőre van példa: előbbire Pásztor Zsuzsa írása, utóbbira Klára művei.

PÁLLAY JÓZSEF: Az ember pozitív energiák között képes a csodára. Ezt élhettük át Klára környezetében, ez a kisugárzás érezhető a filmekben, és jelen volt szinte tapintható módon az emlékünnepeken is. Olyan pedagógia kell, amely pozitív energiákat bocsát ki.

URBÁNNÉ VARGA KATALIN: Klára teljesen át tudta magát adni a zene és a mozgás örömeinek, s ezt sugározni is tudta. Aki erre vállalkozik, annak hosszú utat kell megtennie. Ezt abban az iskolai/pedagógiai keretben, amelyben most az énekoktatás történik – s amelyben ma még osztályozni is kellene, ami teljesen ellentétes Klára nézeteivel –, nem hiszem, hogy el lehet érni. Véleményem szerint ehhez szabadabb, rugalmasabb keretekre van szükség, és a tanár részéről önismereti úton, belső élményeken keresztül vezet az út ide. Aki ezt a fejlődési utat meg tudja tenni, az hasonló belső gazdagodáshoz, élményekhez tudja hozzásegíteni a résztvevőket.

PÁSZTOR ZSUZSA: A zeneakadémiai művészképzés is hasonlóképpen működik: Liszt Ferenc óta megvannak itt a szigorúan meghatározott követelmények, keretek, tantervek, tanmenetek, vizsgák, és ebben a közegben felnőnek sugárzóan nagyszerű művészek, de kikerülnek kisebb tehetségek is, akikből ez a többlet hiányzik. Ez a tapasztalat ismét az akkreditált felsőoktatás mellett szól. Valamely tudománynak vagy művészeti képzésnek akkor van igazán biztos talaja és jövője, ha bekerül az állami oktatás rendszerébe. Amíg magánműhelyekben tenyészik a szó pozitív értelmében, csodás vegetáció jöhet létre, de amíg nincs állami támogatása és kerete, addig egy tollvonással elsöpörhető, nincs tekintélye, csak egy csodabogár a többiek szemében. A szabályozott rend nem ellensége a művészi szabadságnak. Szigorú keretek között is felnőhet a zseni, mint ahogy itt a Zeneakadémián is csodálatos tehetségek kaptak szárnyra.

HOLLÓS MÁTÉ: Kulcsfontosságú kérdésnek tartom, hogy kiket képezhetünk tanárokká ezen a területen, és mivé akarhatjuk fejleszteni az iskolát. Ki lehet indulni abból az optimumból, hogy csak azok foglalkozzanak Kokas-pedagógiával, akik erre termettek, s akik olyan intuícióval, olyan zsenialitással indulnak neki, mint amilyennel Kokas Klára. És akkor lesz fél kezemen megszámolható ember, aki ezzel jól tud foglalkozni, ezek az emberek itt ülnek az asztal körül. És ennyi mindig lesz magától. De ha azt akarjuk, hogy ebből iskola legyen, akkor verbalizálni, szisztematizálni kell azt a tudást, amelyet Kokas Klára ránk hagyott.

NEMES LÁSZLÓ NORBERT: Egyetemi képzés kapcsán nemcsak oktató-, hanem kutatómunkára is gondolunk. A Kokas-pedagógiával kapcsolatban nagyon fontos kutatások indultak el, emlékeztetnék mindenkit Pásztor Zsuzsa előadására, ami a totális zenei élmény és a mozgásos improvizációk összefüggéseiről szól. A Kokas-pedagógián belül vannak az alapelvek, és van a módszer. Azt gondolom, nem az utóbbi a lényeg, mert nem tudom, hogy ezt a folyamatot képes-e valaki olyan elbűvölően, olyan csodálatosan, olyan érzelmi-lelki gazdagsággal és hitelességgel csinálni, mint ahogyan Kokas Klára tette. Világosan definiálni kell az oktatómunkát, a kutatómunkát, a koncepciót, az alapelveket és a módszerességet.

Milyen eszközei vannak a tudománynak, a pedagógiának-pszichológiának, illetve a vizuális művészeteknek (elsősorban a filmnek) a módszer lényegének megragadásához? Mivel gazdagította ezeket a területeket a Kokas-módszer? A film elsősorban a gyerekek alkotásainak rögzítésére szolgál, vagy újabb jelentéstartalmakkal gazdagíthatja a felfedezést, az élményt?

DESZPOT GABRIELLA: Felmerül bennem a cél vagy eszköz problémája. Klára műhelyében nem a produktum volt a legfőbb cél, hanem az a folyamat, amely alatt megszületik valami a közös együttlétben. Minden foglalkozása egy kompozíció volt, művészi módon megkomponált együttlét. Ismerni a Kokas-módszer elemeit, szükséges, de nem elégséges feltétel. Sajnos kevés a kommunikáció a művészeti tárgyakat tanító szakmák és a pedagógusok között. Ha összefognánk, akkor talán a művészeti oktatás és nevelés elfoglalhatná méltó helyét a köztudatban, és nem szorulna a perifériára. Tehát lehetne elsajátítható módszertana a tárgynak. S ha a pedagógus személyisége alkalmas arra, akkor kinyílhat, mert Klára módszere annak a személyiségét is fejleszti, aki azt csinálja. Csak az tud kreatívan működtetni valamit, aki maga is kreatív, alkotó, adaptív személyiség. A művészeti nevelésben és a terápiában maga az út a lényeg, a művészeti oktatásban inkább a produktum, ami lehet esztétikus (szép, tökéletes). A zenepedagógus-képzésre is lehetne adaptálni a Kokas-módszert első körben, ott is célként és eszközként kezelve. Nem biztos, hogy eleinte mindenki alkalmas lesz a Kokas-pedagógia működtetésére, de a személyisége fejlődhet. Ha művészi pályán van, a művészi ambícióira is lehet utalni, hogy ez őt fejleszteni fogja, a transzfer tényleg működik, bár nehéz elcsípni, nehéz kutatni ezt a hatást. Művészet és tudomány határán vagyunk: tudományosan kell leírunk valamit, ami mégiscsak művészet.

PÁLLAY JÓZSEF: A Kokas-varázs vizuális valóságát én is úgy látom, hogy a folyamat a fontos benne: ez egy nevelési út. De ha ez a folyamat gazdag és élményt ad, a zalaszabari házfestés mutatja, akkor az eredmény is minőségi. Én e között összefüggést látok. Sokat kell a gyerekeknek is ismerkedniük az eszközzel, kapnak bizonyos instrukciókat, de a vizualításban is fontos cél a szabadság fenntartása. Itt nincs direkt tanítás: csak ezeket a színeket használd, ezt nem használhatod. Tiltás nincs benne. És mindig csak dicsérünk, Klára alapelve volt, hogy dicsérni, ösztönözni kell. Nem baj, ha a kép nem sikerült. Nem baj, ha túl zavaros. A következő más lesz. Mert a gyerek pontosan érzi, hogy ez most nem lett annyira jó. És tudja, miért nem jó.

URBÁNNÉ VARGA KATALIN: Kodály szerint, ha cél és eszköz összhangban van, s ha ég a lélek tüze, akkor megszületik a művészi szép.

Nemcsak a Kokas-foglalkozások működtek szabályozott keretek között, de Klára a zenéket is rendkívüli gondnal válogatta össze: tudunk hangulatokhoz illeszthető, illetve gyógyító zenékről. Szigorúan „szép” zenéket hozott a gyerekeinek: Mozart, Beethoven, Bach, barokk zeneszerzők, Kodály, Bartók, illetve népzene. A foglalkozásokon énekeltek, s kerülték a tematikus zenéket, mert abban a képzelet nem tud kibontakozni. Hogyan történik a válogatás? Mi a titok? Mi a módja? Tágítható-e a zenék köre?

HOLLÓS MÁTÉ: Szinte bármilyen művészi zene használható erre a célra. Talán még a tematikus – pontosabb elnevezéssel: programatikus – zenék is. Ugyanakkor tudom, hogy ez bonyodalmas dolog, mert ha a programatikus zenének a tartalmát ismerjük, akkor nyilván azt akarjuk illusztrálni. Nagyon érdekes volna csak kísérletképpen programzenét adni a gyerekeknek, ráadásul olyat, amelyiknek nem ismeri a történetét: vajon mit hoz ki belőle? Vajon annak, amit ő táncol vagy rajzol a zene nyomán, van-e valami távoli köze ahhoz, amiről az a zene szól? A Kokas-pedagógia vagy -varázs célját tekintve azt gondolom, szinte bármilyen zene használható, lehetne akár olyan műveket is megnevezni, amelyeket az emberek nem neveznének par excellence szép zenének, mégis megindíthat valamit a gyerekekben, ami önkifejezésre készíti. Akármilyen zenére odafigyelünk, azzal kapcsolatba tudunk kerülni, és a Kokas-pedagógia lényege éppen az odafigyelésből indul ki.

GARAMSZEGI VALÉRIA: Igen, nekem pontosan az a tapasztalatom, hogy a gyerek bármikor hajlandó Bachot vagy Mozartot hallgatni. Egyszer megemlítettem nekik, hogy Bach zenéje okosít, és a matek felmérőhöz bevittem a Bach-zenét. És görcs nélkül, nyugodtan, kiegyensúlyozottan dolgoztak. Következő alkalommal a legizgulósabb kisfiú megkérdezte dolgozat előtt: Most nem hozol be egy kis okosító zenét? Bevittem, és Händel zenéjére írtak azt, ami eszükbe jutott, és fantasztikus fogalmazások születtek!

DESZPOT GABRIELLA: Talán szabad egy külső szemlélőnek is megszólalnia a zeneválasztás tárgyában. Amikor még a Budapesti Művelődési Központban fölvettem Klára zenei anyagait, számomra ezek kerek kompozíciók voltak. Valamennyi darab olyan, mint egy

kis történet: benne egy harmónia, amely megbomlik, jön egy konfliktus, amely küzdelemhez, harchoz vezet, és ezután újra visszaáll a harmónia. Ahogyan egy klasszikus történetben, kompozícióban megjelenik. Éppen ezért tud megjelenni benne a narráció. Ezért találnak benne a gyerekek történeteket, és ezért tudják eljátszani. Nem mindegy, milyen zenét válogatott Klára: a kis mikrovilágokat szedegette ki a nagy zeneirodalomból, és ezeket vitte be a gyerekeinek. Nem mindegy az sem, hogy mikor. Sőt valamikor a gyerekek választottak.

PÁLLAY JÓZSEF: Ne feledjük, hogy kezdetben a Kokas-műhely komplex esztétikai-művészeti-pedagógiai kísérletként indult. Klára találta ki, hogy a zene-mozgás mellett a képzőművészet, a vizuális kifejezés is szerepet kapjon. Éppen ezért el tudnám képzelni, hogy egy iskolában a rajzos és az ének-zenét tanító pedagógus együttműködik, párt alkot. A hatékonyság növelhető, a komplexitás szimbolikusan is megnyilvánul.

Mit gondolnak a Kodály–Kokas-életmű folytonosságáról? Beszélhetünk erről? Kiegészíti, folytatja, esetleg ellenkezik vele, kibont egy akár Kodály számára is ismeretlen világot?

NEMES LÁSZLÓ NORBERT: Hangsúlyozni szeretném, hogy Kokas Klára pedagógiája a Kodály-filozófiában gyökerezik. Kodályhoz személyes élmények fűzik Kokas Klárát, és az alapelv, hogy a zenepedagógia lényege a zenei élmény, a mesterművekkel, a klasszikus remekművekkel, a népzene legszebb dalaival való találkozás, a kodályi vonulatot jelenti. A másik kodályi elv az aktív befogadás. Ugyanakkor mégis alapvetően különbözik a Kokas-megközelítés a kodályitól. Hiszen Kodály a zenei írás-olvasáson keresztül közelített a befogadáshoz. Kokas Klára ezzel szemben új utat talált a totális zenei élmény létrejöttéhez: a hat-hét éves gyerek is be tudja fogadni Bartók műveit úgy is, hogy még nem tudja elolvasni, vagy nem tudja elénekelni. Zsigereiben érzi, összes érzékszervével le tudja tapogatni – ahogy Pásztor Zsuzsa fogalmazott – a zene lényegét.

PÁSZTOR ZSUZSA: Arra a kérdésre, hogy kibont-e a Kokas-pedagógia Kodály számára is ismeretlen világot, egyértelműen igennel válaszolnék. A Kokas-pedagógia megnyit egy olyan világot, amelyet Kodály minden bizonnyal elfogadna. Elismerné, és örülne neki. Hatalmas érték, hogy a gyermek tökéletesen át tudja élni és be tudja fogadni a magasrendű zenét abban az életkorban, amikor még intellektuálisan nem képes megközelíteni azt. Hiszen nem minden gyermek tudja végigjárni azt az iskolás lépcsősort, amely a szolmizálástól elvezet a Bach-fúgákig. És ha egy gyermek valami okból kimarad a zeneoktatásból, vagy a zeneoktatás nem megfelelő, akkor egész életében kívül marad a zeneművészet birodalmán. De ha már óvodáskorban eljut Bach és Beethoven befogadásáig, mint ahogy ez a Kokas-műhelyekben történik, akkor ezek az értékek mindörökre az övéi lesznek. És ennek Kodály tanár úr nagyon örülne.

A másság elfogadása is természetes volt számára és gyerekei számára is. Vajon ez a szemlélet milyen lehetőségeket rejt magában? Milyen új, elfelejtett vagy éppen nem ismert tudásokhoz vezet? Mi ennek a jelentősége a jövőnkre nézve? Mi erről a tapasztalata a terápiaival foglalkozó szakembereknek?

HOLLÓS MÁTÉ: Két dolog különleges egybeesésével találkozunk. Egyrészt: a zene mindenkié, s nem csupán az elhíresült pedagógiai értelemben, hanem ezúttal abban, hogy a zene lelket tisztító tartalma mindenkit szolgál a hallók világában. Mindenkit képes segíteni érzelmei átélésében, felemelni, meghatni, burokba foglalni, vagy épp az élete által rá kényszerített ketrecből kitörni, katartikus élményhez jutni. Erre bizonyos mértékig még a művészi szempontból értéktelen zene is alkalmas, legfőljebb esztétikai élményt nem nyújt. Másrészt: Kokas Klára alapvetően gyógyítani akar. Miként a művészet általában. A művészet többségében egészségeseknek szól, akik életük bizonyos pillanataiban, akár rendszeresen is rászorulók, kiszolgáltatottak. A fogyatékkal élők is rászorulók, kiszolgáltatottak. A zene fiziológiai hatása révén a tudat(osság)on túlról segít átlépni világunkba, de egyben kétirányú utca: átvisz a tudaton túlra úgy, hogy nem kell álomba merülnünk, éberem élhetjük meg a transzcendenciát. A Kokas-„pacientúrában” sokaknak már a test zene általi megmozdítása is gyógyító. De mindenkinek nyújtja a lélek gimnasztikájának élményét.

URBÁNNÉ VARGA KATALIN: Klárának a mássággal kapcsolatos viszonyában, nézeteiben számomra példaadó, hogy az épek is gazdagodhatnak lelkileg a bármely okból segítségre szoruló emberekkel való kapcsolatukban. Az épek részéről ez – az emberség gyakorlásán túl – egy tanulási lehetőség a lelkierőről vagy más kultúráról. Gyógypedagógusként sok tanult tudással és begyűjtött tapasztalattal rendelkezem e téren, mégis ez a szemlélet érzékenyebb, szélesebb horizontot adó. Úgy érzem, ez a megközelítés még inkább hozzásegítené az embereket a másság elfogadásához, s a segítségre szorulóknak is könnyebbé tenné a segítség és az élethelyzetük elfogadását. Miután a saját élményű tanulás a leghatékonyabb, úgy gondolom, a társadalmat és a „másságot hordozókat, megélőket” is úgy lehet közelíteni leginkább egymáshoz, ha ilyen célú találkozási/tapasztalási/ismerkedési lehetőségeket biztosítunk számukra, mint ahogy Klára is megtette Náditündér és a csoportja esetében. Az az ember, aki személyes és emberi kapcsolatba kerül bármilyen „bélyeget viselővel”, biztosan nem tud utána általánosítva nyilatkozni a hasonló „megbélyegzetekről”. Ugyanakkor nagyon fontos a hogyan kérdése: az előkészítetlen integráció többet árt, mint használ! Az átgondolt, emberségesen és türelemmel lebonyolított, előkészített közelítés viszont nagyon jól tenné. Ha sikerrel tudnánk ezt a folyamatot segíteni, biztosan enyhülnének az ellenérzések, feszültségek az emberek között, s ez minden szempontból és mindenkinek jó lenne. De a „jó munkához idő kell!” Sem sürgetni, sem erőszakolni nem jó, bármilyen helyes és fontos a cél. Akik nehezebben értik meg, fogadják el ezt a célt, azok is emberek, s azoknak is vannak jogaik, például arra, hogy segítsék őket az elfogadásban. Most úgy érzem, erre nem figyelünk eléggé.

GARAMSZEGI VALÉRIA: Egy óvodai tapasztalatom jut eszembe: Attila autista tüneteket mutató kisfiú volt, amit a szülők egyáltalán nem tudtak elfogadni, s a „homokba dugták a fejüket”. Eleinte, ha szóltunk hozzá, befogta a fülét, eltakarta a szemét, hátat fordított nekünk. A csoport többi tagja teljesen ép volt. Egyáltalán nem csináltuk „ügyet” abból, hogy Attila hozzájuk sem szól, egyedül játszik mindig. Szokása volt, hogy nagy fakockákkal körbekerítette magát, s visított, ha valaki a birodalmába lépett. A többieknek csak egyszer kellett elmagyarázni, hogy kérdezzék meg tőle, átmehetnek-e a „kertjén”, s ha azt feleli, nem, akkor kerüljék ki. Így tettek, nem csodálkoztak, nem kérdezősködtek, abszolút nyugalommal elfogadták a helyzetet. Amikor a szakirodalomban utánanéztem a betegségnek, leginkább az gondolkodtatott el, hogy a pszichológus szerint ezek a betegek abszolút egészségesnek tartják magukat, s ha valamin, akkor azon csodálkoznak, hogy mi miért vagyunk „mások”, miért nem úgy viselkedünk, mint ők. Ugye milyen érdekes? De hogy befejezzem a történetet, a „Kokas-foglalkozás volt” az, amelynek segítségével utat találtunk Attilához. Eleinte csak a sarokban gubbasztva szemlélődött, aztán lassan mozdulni kezdett, elmondta, mivé változott. A mesélések során egyre közelebb húzódtam hozzá, mintegy véletlenül nekem dőlt, ritkán ugyan, de lassan kapcsolatot keresett a többiekkel is, például „négykezeset zongoráztak” a fűtőtesten. Amit most próbálok röviden leírni, az három év munkája volt. Nagycsoportos korában, amikor valamelyik társa azt mesélte, hogy nyuszi volt és nagyon búsult, mert mindig ellopták a répáját, Attila közbevágott: De én répa voltam, és elültettem magamat a kertedben, hogy mindig legyen répád! Ugye nem kell magyaráznom a fejlődés mértékét, mélységét. A többiek nem csúfolták, nem közösítették ki, ha játszott velük, elfogadták, ha nem, akkor békén hagyták. De említhetnék egy friss példát a Vivante csoportból, ahol az egyik kisfiú mozgássérült, csak járókerettel tud járni. Őt is természetesen elfogadták a többiek (csak a legkisebb kislány kérdezte meg súgva, hogy miért megy olyan „izével”). Sokszor „táncoltak” vele, kapcsolódtak az ötleteihez. Azt olvastam egyszer, hogy minden betegen született ember „szeretkövet”, aki azért született ilyenek, hogy minket szeretetre, toleranciára, elfogadásra tanítson. Kár, hogy ezt olyan ritkán vesszük észre!

PÁLLAY JÓZSEF: Náditündér, a mozgássérült lány sokszor szerepel Klári filmjein. Velünk volt Ravennában is a Duende forgatásán. Sokat cipeltem. Számára minden foglalkozás boldog, felejthetetlen élmény volt. A filmekben is a valóság látszik. Érzései leolvashatók az arcáról. A többiek teljes természetességgel és figyelemmel fogadták maguk közé. A leghitelesebb persze egy riport lehetne vele egyszer. A vakokkal és a Down-kórosokkal készült filmek Klára módszerének hihetetlen távlatairól, terápiás erejéről és humanitárius hasznáról győznek meg bárkit, aki érzékeny erre. Az empátia és a tolerancia fejlesztésének rendkívüli lehetősége ez az épek számára. Ezek az alap emberi értékek közé tartoznak, a boldog élet alapjai. Éppen ideje lenne a Kokas-módszert ezen a területen is rendszeresíteni. Gazdag ország az, amely ekkora értéket veszni hagy.